

**SPRAWOZDANIE Z WYJAZDU
DO BIBLIOTEK
W SŁUBICACH, FRANKFURTU I BERLINA
W DNIACH 18-22, CZERWIEC , 2008 r.**

Sekcja Biblioteka Szkół Wyższych Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich nie po raz pierwszy zaskakuje pomysłem i talentem organizatorskim. Mogliśmy się już o tym niejednokrotnie przekonać uczestnicząc w konferencjach organizowanych przez zespół ludzi pod kierownictwem mgr Bogumiły Urban. Tym razem dzięki ich zaangażowaniu oraz przychylności Dyrekcji Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej dane było **Urszuli Cieślik, Halinie Toporowskiej i Izabeli Furgoł-Wala** przekonać się, iż sformułowanie „podróże kształcą” nie jest tylko utartym sloganem.

W dniach 18-22 czerwca 2008 r. przedstawiciele środowiska bibliotekarskiego, z wielu regionów kraju, wzięli udział w kolejnej z cyklu wycieczek edukacyjnych. Wyjazd miał na celu zapoznanie się z dorobkiem i doświadczeniami wybranych typów bibliotek na terenie kraju i u naszych zachodnich sąsiadów, a także co jest dla nas bardzo istotne zintegrowanie się z koleżankami i kolegami środowiska bibliotekarskiego. Dyskusje zainicjowane podczas podróży pozwoliły nam zgromadzić informacje jak funkcjonują ich placówki z jakimi problemami się borykają, a także jak sobie radzą z ich rozwiązywaniem. Plan wycieczki zakładał spośród zróżnicowanego systemu bibliotecznego, jaki obowiązuje w niemieckim bibliotekarstwie, odwiedzenie wybranego typu uniwersalnych bibliotek naukowych reprezentowanych przez **Collegium Polonicum** w Słubicach oraz jej „pokrewną duszę” usytuowaną po przeciwległej stronie Odry **Universitätsbibliothek Europa-Universität Viadrina** we Frankfurcie, **Berlińską Staatsbibliothek**, będącą odpowiednikiem polskiej Biblioteki Narodowej oraz centralnej biblioteki **Universitätsbibliothek im Volkswagen-Haus**.

W/w biblioteki szkół wyższych dotowane są w przeważającej mierze przez kraje związkowe Republiki Federalnej Niemiec. Wyjątkiem jest Państwowa Biblioteka Fundacji Pruskich Dóbr Kulturalnych (**Staatsbibliothek**

zu Berlin-Preußischer Kulturbesitz) w Berlinie, która - jako instytucja sukcesyjna państwa pruskiego - finansowana jest wspólnie przez Republikę Federalną Niemiec i jej kraje związkowe. Biblioteki uniwersyteckie posiadają ważną naukową produkcję wydawniczą w języku niemieckim dla istniejących na ich uniwersytetach kierunków studiów. Jednak stale rosnące ceny książek przy jednoczesnym braku wzrostu środków finansowych na zakup literatury wymusza łączenie się większych bibliotek w jednym ośrodku. Doskonałym przykładem ilustrujący taki stan rzeczy jest jest Universitätsbibliothek im Volkswagen-Haus w Berlinie, gdzie w jednym budynku współegzystują i współpracują, dwie, jakże odmienne pod kątem profilu gromadzenia zbiorów, biblioteki: Biblioteka Politechniczna oraz Akademii Sztuk Pięknych. Wyposażenie bibliotek zróżnicowane jest w zależności od możliwości gospodarczych pojedynczej jednostki administracyjnej oraz od sponsorów. Ogólnie praktykowany jest wolny dostęp do półek. Wydawnictwa ustawia się przeważnie według jednolitego układu systematycznego Klasyfikacji Regensburskiej.

Oto kilka spostrzeżeń dotyczących bibliotek, które dane nam było poznać, nie tylko od strony architektonicznej, ale także od „podszewki”.

BIBLIOTEKA COLLEGIUM POLONICUM - SŁUBICE

Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

Biblioteka Collegium Polonicum jest biblioteką naukową o charakterze prezencyjnym. Jej księgozbiór tematycznie dostosowany jest do dziedzin wiedzy będących przedmiotem studiów w Collegium Polonicum i Uniwersytecie Europejskim Viadrina we Frankfurcie n. Odrą. Charakter biblioteki ściśle odpowiada założeniom Collegium Polonicum i jest naukowym zapleczem programów badawczych istniejących na uniwersytetach w Poznaniu i we Frankfurcie nad Odrą. Lokalizacja Biblioteki, dokładnie na osi mostu granicznego, jest pewnym symbolicznym otwarciem na transgraniczną współpracę. Nowoczesny budynek w pełni sklimatyzowany, zapewnia wygodne warunki do pracy oraz szybki dostęp do księgozbioru. Dzięki nowoczesnym

rozwiązaniom architektonicznym czytelnik znajdzie tu przytulne miejsce do czytania i dużo naturalnego światła. Biblioteka gromadzi i udostępniania księgozbiór z politologii, ochrony środowiska, gospodarki przestrzennej, polonistyki, prawa, ekonomii i kulturoznawstwa, ze zbiorów korzystają zarówno studenci i studentki miejscowych uniwersytetów jak i wielu mieszkańców regionu. Pieczę nad „świątynią wiedzy” sprawuje mgr Grażyna Twardak, która swoją karierę bibliotekarską rozpoczęła w Berlińskiej Staatsbibliothek, by następnie pracując w Bibliotece Uniwersyteckiej Viadrina w roku 1995 zostać oddelegowaną do tworzenia Biblioteki Collegium Polonicum. W chwili obecnej w bibliotece pracuje 7 osób. Zanim biblioteka osiągnęła obecny stan, przeszła trudną drogę. W swej historii ma dwie przeprowadzki, akcję zabezpieczania książek przed powodzią, nieustanne poszerzanie profilu i liczne imprezy wykraczające poza działalność akademicką. W chwili obecnej biblioteka jest jedną z najnowocześniejszych między Poznaniem a Berlinem. Jest instytucją całkowicie skomputeryzowaną. Komputery znajdujące się w bibliotece podłączone są do sieci Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, dlatego studenci mogą korzystać również z bezpłatnego Internetu. Biblioteka zajmuje trzy piętra o łącznej powierzchni ok. 1000 m², przygotowano tutaj ponad 150 miejsc do nauki. Studenci miejscowych studiów piszący prace końcowe mają prawo do korzystania z kabin do indywidualnej pracy. Kilka kabin przeznaczonych jest także do korzystania z niewielkiej filmoteki. Zasoby to ponad 30 tys. woluminów książek i 550 tytułów czasopism. Ułożone są na półkach wg klasyfikacji regensburskiej i mają charakter prezencyjny z wolnym dostępem do półek, co oznacza, że z większości zbiorów można korzystać jedynie na miejscu, z wyjątkiem podręczników akademickich i literatury pięknej. Zasoby zostały skatalogowane i opracowane we wspólnym z biblioteką Viadriny, elektronicznym systemie komputerowym SIAS. Jest to konieczne, gdyż Biblioteka CP nie dysponuje własnym serwerem. Połączona jest bezpośrednio z systemem informacyjnym EUV. Opracowanie formalne wykonywane jest zgodnie z zasadami zawartymi w „Regel der alphabetischen Katalogisierung für wissenschaftliche Bibliotheken” tzw. RAK/WB. W większości przejmuje się gotowe opisy z innych

bibliotek polskich i niemieckich. Zbiory są włączone w sieć bibliotek Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg (KOBV). W bibliotece znajduje się Archiwum Karola Dedeciusa oraz Henryka Bereski. Archiwum zostało zakupione ze środków państwowych dla biblioteki Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie n. Odrą, a następnie w 2001 roku przekazane jako stały depozyt Uniwersytetowi im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Władze tegoż uniwersytetu postanowiły ulokować cenne zbiory w bibliotece Collegium Polonicum w Słubicach. Jako placówka międzynarodowa - utrzymywana zarówno przez stronę polską, jak i niemiecką - ma ona wszelkie szanse stać się kontynuatorem idei K. Dedeciusa i przyczynić się do kształtowania porozumienia między narodami poprzez zbliżenie ich kultur. Wśród zgromadzonych tam materiałów znajdują się dokumenty dotyczące najważniejszych postaci z dziedzin kultury i polityki Polski i Niemiec. W związku z trwającymi pracami porządkowymi i rejestracją zbiorów Archiwum nie było dotychczas dostępne dla użytkowników. Warunkiem jego otwarcia jest sporządzenie katalogu. Rejestracja zbiorów przeprowadzana jest przy użyciu programu a/Dis. Jest to jeden z najnowszych programów opracowanych przez berlińską firmę a|S|tec specjalnie dla archiwów. Umożliwia on prowadzenie dokumentacji zbiorów różnego rodzaju, jak również zarządzanie archiwum na wielu poziomach. Opisy katalogowe są automatycznie umieszczane w Internecie. Można je znaleźć na stronie Biblioteki Państwowej w Berlinie (Staatsbibliothek zu Berlin). Katalog Archiwum Dedeciusa obejmuje jak dotąd ok. 4500 rękopisów (10% całości zbiorów) i jest stale uzupełniany. Jest on częścią ogólnoniemieckiego systemu informacyjnego Kalliope, który pełni funkcję centralnego katalogu autografów w wersji internetowej. Zarejestrowane są w nim manuskrypty zgromadzone w 150 instytucjach. Niemiecki system Kalliope jest częścią europejskiego programu MALVINE (Manuscripts and Letters via Integrated Networks in Europe). Obecnie bierze w nim udział siedem krajów. Dzięki uczestnictwu w wymienionych międzynarodowych programach katalog Archiwum K. Dedeciusa jest dostępny dla użytkowników na całym świecie.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK – Uniwersytet Europejski Viadrina we Frankfurcie nad Odrą (Europa-Universität Viadrina Frankfurt an der Oder

Uniwersytet Europejski Viadrina został założony w 1991 roku, czym nawiązano do tradycji brandenburskiego uniwersytetu Alma Mater Viadrina, istniejącego w latach 1506-1811. Współpracując z uniwersytetami partnerskimi, Viadrina, z racji swojego położenia geograficznego i swojej historii, odgrywa rolę pomostu łączącego wschodnią i zachodnią Europę. To właśnie badania nad Europą Wschodnią i transgraniczny charakter nauki sprawiają, że Uniwersytet Europejski Viadrina odgrywa szczególną rolę w niemieckim szkolnictwie wyższym. Razem ze znajdującym się po polskiej stronie w Słubicach Collegium Polonicum oferuje optymalne warunki do studiowania i pełni jako ośrodek kształcenia rolę pomostu pomiędzy Wschodem i Zachodem. Uczelnia dysponuje trzema wydziałami: kulturoznawstwa, ekonomii i prawa, trzema instytutami badawczymi i centrum nauki języków obcych. W 2002 r. powstało Centrum Informacji i Dokumentacji Polsko-Niemieckiej, które gromadzi, tzw. "szarą literaturę" dotyczącą spraw polsko-niemieckich z zakresu prawa, ekonomii oraz wszystko, co dotyczy kultury Polski i Niemiec z okresu przed wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej.

Na Uniwersytecie studiuje młodzież z ok. 60 państw, w tym jedna trzecia to studenci z Polski. Biblioteka zajmuje jeden z najciekawszych i chyba najstarszych budynków we Frankfurcie przy Große Scharrnstraße 59. Zabudowany dziedziniec osłonięty szklanym dachem stanowi przykład architektonicznego połączenia starych murów ze szkłem i aluminium. Biblioteka jest dobrze wyposażona w podręczniki niezbędne do przygotowania się do zajęć i poszerzenia wiedzy w zakresie prawa, ekonomii, kultury i socjologii. Na półkach znajduje się ok. 500 tys. woluminów książek głównie z lat 80. i 90. XX wieku, 150 tys. różnych nośników multimedialnych (mikrofilmów, kaset video, kaset z muzyką, CD), a także 17 tys. czasopism. Większość zbiorów, ponad 70% , rozmieszczona jest na pięciu poziomach

w wolnym dostępie do półek. Na poziomach tych przygotowane są także miejsca dla czytelników. Oferuje 410 stanowisk do pracy, ponadto 46 miejsc wyposażonych w komputery z możliwością przeszukiwania katalogu i Internetu. Czytelnicy mają ponadto do dyspozycji kabiny do samodzielnej pracy.

Placówka finansowana jest ze środków Brandenburgii, Unii Europejskiej i federalnego ministerstwa szkolnictwa. Zatrudnia 53 osoby, w tym 37 osób na etatach stałych, 5 osób finansowanych z różnych projektów europejskich oraz 11 studentów. Czytelnicy mają wolnym dostęp aż do 60% zbiorów, a tylko 40% przechowywanych jest w magazynach. Do każdych zajęć przygotowany jest skrypt lub zestaw wykorzystywanych materiałów, które dostępne są w czytelni biblioteki i dodatkowo w sklepie xero. W celu zapoznania się z systemem biblioteki organizowana jest wycieczka po wszystkich piętrach budynku, podczas której przewodnik omawia (na życzenie uczestników nawet w języku angielskim) zawłość wyszukiwania książek. Tamtejsze zbiory są skatalogowane wyłącznie komputerowo (nie ma katalogów kartkowych). Biblioteka pracuje w zintegrowanym, opracowanym przez firmę Siemens Nieckdorf systemie administracji bibliotecznej OPAC, który składa się z następujących modułów: gromadzenia, katalogów, systemu wypożyczeń i modułu przejmowania gotowych opisów katalogowych z innych bibliotek. Aż 90% opisów katalogowych ściąganych jest z innych bibliotek, a jedynie 10% wykonuje się na miejscu. Z opisów katalogowych można dotrzeć poprzez linki do pełnego tekstu danego artykułu z czasopisma lub jego recenzji. Biblioteka Viadrina stanowi przykład nowoczesnej i funkcjonalnej instytucji. Uwagę przyciągają ciekawe sentencje porozmieszczane na ścianach i regałach oraz oryginalne znaki zakazu.

STAATSBIBLIOTHEK ZU BERLIN. PREUSSISCHER KULTURBEZITZ. Biblioteka Państwowa w Berlinie – Fundacja Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego

Założona przed prawie 350 laty Biblioteka Księcia Elektora w Colon nad Sprewą stała się załóżkiem najbardziej dziś znaczącej uniwersalnej biblioteki naukowej w Niemczech. Wichry wojny, oraz podział Berlina spowodował iż cały księgozbiór, liczący wtedy około 3 mln został rozmieszczony po różnych placówkach po obu stronach granicy . Od 1992 ponownie połączona w jedną instytucję świadczy usługi w dwóch budynkach mieszczących się w dzielnicy Mitte, przy ulicy Unter den Linden 8 i Potsdamer Strasse 33. Budynek, który znajdował się we wschodnim Berlinie, powstał w latach 1903-1914 pod kierunkiem nadwornego budowniczego Ernesta von Ihne na potrzeby ówczesnej Biblioteki Królewskiej i obecnie jest remontowany. Czytelnicy mają do dyspozycji 300 stanowisk w czytelni ogólnej oraz czytelniach zbiorów specjalnych. Drugi obiekt, który został oddany do użytku w 1978 roku, był w Berlinie Zachodnim. Zbudowany został on według planów architekta Hansa Scharouna. Budynek ten jest znany na całym świecie ze swoich otwartych, pod względem architektonicznym ciekawie ukształtowanych czytelni, oferujących czytelnikom łącznie 910 miejsc.

Niewątpliwie najbardziej interesujące dla nas było odwiedzenie oddziału kolekcji starych map w budynku na Unter den Linden, gdzie zgromadzono obiekty kartograficzne zbierane już od 1661 roku tj. od chwili założenia Biblioteki Książęcej w Berlinie. Obecnie dział posiada bogaty zbiór starych globusów, atlasów i map (ok. 1 mln), niektóre z nich są rarytasami kolekcjonerskimi. Gromadzone są i pieczołowicie kompletowane wszelkie stare mapy i plany a szczególnie dotyczące historycznych ziem pruskich, wydawane na przestrzeni wieków. Wiele uwagi oraz funduszy poświęconych jest restauracji i przechowywaniu kolekcji starych map. Bibliotekę finansowo wspiera w tych działaniach Koło Przyjaciół Zbiorów Kartograficznych w Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturalnego.

Biblioteka gromadzi materiały z różnych dziedzin nauki, we wszystkich językach ze wszystkich epok i krajów świata. Jej zbiory obejmują rękopisy, autografy muzyczne, wspomniane wcześniej mapy, globusy, atlasy, spuściznę literacką różnych autorów, gazety i czasopisma, rozmaite mikroformy, a także dokumenty elektroniczne oraz obszerne bazy danych. Różnorodność oferty najlepiej widać w układzie wewnętrznej struktury: obok działów gromadzenia i uzupełniania zbiorów bibliotecznych, ich opracowania i udostępniania, służby naukowej i ponadregionalnej służby bibliograficznej oraz ochrony zbiorów i reprografii istnieją działy specjalne zajmujące się rękopisami, muzykami, mapami, dziełami w językach Europy Wschodniej, świata orientalnego i wschodnioazjatyckiego, drukami urzędowymi oraz książkami dla dzieci i młodzieży. Biblioteka posiada 10 mln książek, 4.400 inkunabułów, 58.300 rękopisów, 2,3 mln mikrofisz i mikrofilmów, 960.000 map i atlasów, 450.000 nut drukowanych, 38.000 bieżąco prenumerowanych tytułów czasopism i wydawnictw seryjnych, 180.000 historycznych tomów gazet i 400 bieżąco prenumerowanych gazet, różne elektroniczne bazy danych. Wszystkie zbiory zabezpieczone są elektronicznie. Rocznie bibliotekarze świadczą 1,2 mln różnorodnych usług. Odpowiadają m.in. za centralny, narodowy katalog inkunabułów, bazy danych czasopism (ZDB), bazy danych spuścizn i autografów Kaliope, bazy danych starych map Ikar.

Rozmieszczenie zbiorów w dwóch budynkach sprawia nieco trudności czytelnikom. Obok sygnatury należy podać, w którym budynku dana książka się znajduje, a także do którego ma zostać dostarczona. Czas oczekiwania wynosi od kilku godzin do kilku dni. Pomimo kilku niedogodności potocznie nazywana „Stabi” jest oblegana. Przed końcem semestru trudno jest znaleźć miejsce do pracy.

UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK DER KUNSTE - BERLIN (UdK Berlin)

TECHNISCHE UNIVERSITÄT BERLIN (TU) (im VOLKSWAGEN-Haus)

Biblioteka Politechniczna - Technische Universität (TU) wraz z biblioteką Akademii Sztuk Pięknych - Universität der Künste (Udk) w Berlinie stanowią swoiste połączenie dwóch odmiennych placówek, o różnej tematyce i profilu gromadzenia zbiorów. Pomimo tej odmienności potrafiły one odnaleźć wspólne obszary działania tak by mogły współistnieć pod jednym dachem budynku zwanym Universitätsbibliothek im **Volkswagen-Haus**. Nowy gmach oddano do użytku czytelnikom 9 grudnia 2004 r. Wybudowano go ze środków budżetowych państwa (25 mln), finansów landu miasta Berlin (25 mln) a częściowo sponsoringu koncernu Volkswagen AG, który wpłacił 5 mln euro. Była to kwota najmniejsza ale bez jej udziału wykończenie budynku byłoby niemożliwe i stąd wzięła się jego nazwa . Gmach zaprojektował Lothar Jeromin a zrealizował Walter A. Nobel.

Czteropiętrowy budynek podzielono tak, by czytelnik czuł się w nim swobodnie i miał dostęp do całości księgozbioru, równolegle korzystając z dorobku tych dwóch instytucji. Na parterze obok szatni znajduje się terminal do samodzielnego zwrotu książek jak również stanowiska komputerowe obsługujące katalogi, kawiarnia oraz dwie sale wykładowe. W piwnicach mieszczą się magazyny dla książek i czasopism z otwartym dostępem dla korzystających plus stanowiska do samodzielnego powielania dokumentów. Biblioteka Uniwersytetu Technicznego zajmuje trzy dolne piętra budynku, Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych piętro górne, ostatnie. Na nim usytuowano boxy multimedialne, gdzie student może w pełni wykorzystać zaplecze techniczne instytucji: adapter do odtwarzania płyt winylowych, odtwarzacze CD i DVD wraz z nagrywarkami, oraz pianino elektroniczne do sprawdzenia poprawności czy odtworzenia zapisu nutowego.

Jest to bardzo nowoczesna biblioteka posiadająca kilka kondygnacji wolnego dostępu do półek, wyposażona w najnowsze systemy i urządzenia biblioteczne dotyczące obsługi czytelników, opracowania i udostępniania zbiorów. Miejsca do pracy dla niepełnosprawnych, niedowidzących, kabiny

do korzystania ze zbiorów multimedialnych. Powierzchnia budynku to w sumie 30 tys m², przeznaczonych na 3 mln zbiorów. Biblioteka dysponuje 600 miejscami w czytelniach, a 1/3 z nich wyposażona jest w komputery PC i stanowiska do podłączenia laptopów. Niewątpliwą atrakcją dla nas było obserwowanie pracy automatów do samodzielnego zwrotu, wypożyczania książek i samodzielnego uiszczania kar naliczonych przez system komputerowy (urządzenie przypominające bankomat). Urządzenia tego typu ze względu na swoją cenę są w polskich bibliotekach ciągle rzadkością.

Wnioski

Biblioteki niemieckich szkół wyższych w zasadzie nie różnią się od tego typu placówek w Polsce. Jedynie zaplecze techniczne Technische Universität Berlin (TU) może budzić zachwyt i z pewnością ułatwia ono znacznie pracę bibliotekarzom a użytkownikom zapewnia komfort korzystania z biblioteki. Należy także podkreślić, że we wszystkich bibliotekach stoliki czytelniane były prawie całkowicie zajęte przez pracujących czytelników.

Wolny dostęp do półek do całości zbiorów (poza oczywiście cymeliami) jest ogromnie korzystny dla użytkowników zwiedzających bibliotek, choć dla bibliotekarzy oznacza to permanentną pracę przy zapewnieniu porządku na regałach. Wyjazd był zorganizowany sprawnie i dużą znajomością naszych potrzeb. Warunki noclegowe, tak w Polsce jak i w Niemczech, bardzo dobre. Dużym ułatwieniem podczas zwiedzania niemieckich bibliotek była znajomość języka polskiego osób, które oprowadzały po wybranych placówkach.

Wyjazd pozwolił nam nawiązać nowe znajomości, które, mamy nadzieję, zostaną podtrzymane, wymienić doświadczenia z pracy z innymi bibliotekarzami a także porównać bibliotekę, w której pracujemy z innymi, podobnymi bibliotekami.

Urszula Cieślik
Izabela Furgoł-Wala
Halina Toporowska